

1 Saemien giele byjjes ööhpehtimmesne – evtiedimmieotnjegh

Kevin Johansen

Åejviefsaage staatevitenskapesne,
Universidad de Granada/
Universitetet i Tromsø.

Magistere histovrijisnie,
Aarhus Universitet.

Seniorraeriestæffa,
Nordlaanten Staatehaaltoje

Iktedimmie

Daate tjaalege saemien giele-lierehimmien maanagiertesne, maadthlierehimmesne jih jollebe ööhpehtimmesne giéhtjede.

Nuepieh saemien lieredh lea buerebe daan biejjien goh aarebi, dovne maanagiertesne, skuvlesne jih jollebe ööhpehtimmesne jih geervelierehimmesne. Maanagiertem åtna goh díhte ellen vihkielommes gielesijie hiejmen mænnan. Dan ávteste lij vaajteles orreme jienebh saemien maanagierth utnedh. Seamma tijen saemiengieldh maanagierth tseegkesovveme jieniebinie sijjine Nörjesne dej minngemes jaepie, mearan aarebi lij jeenjemes faalenassh Sisnjelds Finnmarhkesne. Muvhti veajkoj lähkoe maanagiertijste vaanene gosse saemien maanagierth tjåanghkan beaja, bieelen díhte faalenassem näakebe dorje.

Maanagiertesuerkesne onne vueliedimmie orremeläkosne saemien maanagiertijste minngemes luhkiejaepieboelhken, mearan lähkoe saemien goevtesijstie nöörjen maanagiertine lea læssanamme. Daelie ånneti vaenebh maanah mah saemien gielelierehimmien åadtjeme. Fiejlie mahta årrohd taalh våaroeminie utnies doh maanagierth mah ekomeles dåarjoem Saemiedigkeste åadtjoeh. Maahta jeatjah maanagierth årrohd mah saemien gielefaalenassem utnies, men eah leah dåarjoem dísse ohtsedamme Saemiedigkeste.

Maadthskuvlesne jienebh learohkh saemienlierehimmien åadtjoeh goh gáess'

akt aarebi, bieelen doh ellen bööremes jaepieh 2005-06. Jåarhkelierehimmesne aaj jienebh goh aarebi mah saemien lierih.

Maadthskuvlesne saemien gielesne ööhpehte jieniebinie sijjine goh gáess' akt. Tjåanghkan 230 skuvlh. Maajhööhpehtimmie lea vihkeles juktie reaktam saemien-lierehæmman gorredidh abpe laantesne. Jåarhkelierehimmesne aaj akte hijven evtiedimmie, jalhts annje learohkh orrijeh mah maadthskuvleste jáarhkeskvlese jáerhkieh.

Jollebe ööhpehtimmesne 2017 lij díhte ellen bööremes jaepie dovne noerhtesaemien jih julevsäemien gielese, mearan lähkoe studeentijste lea daan mænnan tjarke vaananamme. Åarjelsäemien jollebe ööhpehtæmman jaepien 2013 lij díhte ellen bööremes jaepie, mearan 2022 lij buerebe goh gaajhkh jaepieh mænnan 2015.

Jollebe ööhpehtimmesne vaenebh mah saemien gielestudijah vaeltieh goh dejnie ellen bööremes jaepine govhte jallh luhkie jaepieh daan ávtelen. Joekoen vihkeles barkoefaamöe díhte saemien gielevierhtide nænnnoestidh abpe ööhpehtimmieboelhjem. Daan biejjien barkoefaamöe díhte stööremes haesteme juktie saemien gielem byjjes ööhpehtimmesne eevtjedh. Däärehtimmie lea dan ávteste joekoen vihkele juktie jienebh gieleutnijh sjugniedidh jaepiej ávtese.

1.1 Aalkoe

Daennie tjaalegisnie edtjebe vuartasjih man jijnje saemien giele mij faalesâvva ööhpehtimmesne maanagiertsen raejeste jollebe ööhpehtimmien raajan. Daan tjirrh maehtebe jijnjem saemien gieletsiehken bïjre Nöörjesne daejredh daan biejjen, jih guktie dïhte evtiesovveme guhkiebasse. Dan åvteste doh jeanatjommes maanah maanagierteaaltarisnie jallh skuvlealtarisnie mah daelie saemien hiejmesne soptsestieh, seapan aaj saemien gieletaalenassem maanagiertesne jih saemienlirehmittiem maadth- jallh jáarhkeskuvlesne utnies, taalh aaj jijnjem soptsestieh man gellie daejstie learoehkjistie mah saemien lierieh, jih mejtie maahta aerviedidh saemien haalvoeh aktene vihties njieptjesne akten boelhken mænnan.

Aarebi lea taalh sierrene vuajneme maanagiertesne, maadthlierehmittimesne jih jollebe ööhpehtimmesne. Daejnie bijjieguvvietjaaleginie buerebe daajroem åådte saemien gieletsiehken bïjre abpe byjenimmie jih ööhpehtimmieboelhken. Daate daajroem vadta aktene stuerebe gieleetiedimmesne, jih maahta otniegidie tijje doekoe vuejnedh. Tjåanghkan tjaalege sãjhta evtiedimmiem vuesiehtidh doh minngemes 20 jaepieh, jih maahta aaj åtnasovvedh prognovside dejtie båetiji jaepide.

1.2 Saemien giele maanagiertesne

Aalkoelisnie saemien maanagierteth tseegkesovvin skraejriegujmie saemien siebrijste, ij äejvieladtijiste. Voestes saemien maanagierte tseegkesovvi Guovdageaidhusne jaepien 1969.¹ Göökte jaepieh mænnan saemien maanagierte tseegkesovvi Karasjohkesne, men maanagiertine Guovdageaidhusne jih Karasjohkesne ij lij naan sjere gielefokuse dej voestes jaepiej. Dah lin uvtemes saemien dan åvteste saemien maanah lin desnie. Jaepien 1978 fuelhkiemaanagierte Karasjohkesne örñesovvi gusnie gaajhkh maanah saemiestin. Dellie akte tjielkebe gielefokuse saemien maanagiertine sjidti, jih vööjni lij daerpies iktedamme jih ulmiestuvreldh saemien gieleråajvarimmie maanagiertine. Læjhkan vaenie maanah maanagiertesijiem utnin. Jaepien 1980 maanagiertefaalenassee lij ajve 21 prosenth² Nöörjesne. Daan biejjen maanagiertefaalenassee ovrehte 96 prosenth abpe laantese, amma ajve njieljie prosenth maanijste maanagierteaalterisnie mah eah leah maanagiertesne.

Doh voestes saemien maanagierteth mah tseegkesovvin Nöörjesne lin noerhtesaemien maanagierteth. Dihc voestes julevsäemien maanagierte tseegkesovvi Arran Julevsäemien jarngesne jaepien 1989. Maanagierteth aaj mearoesäemien dajvine tseegkesovvin. Maanagierte tseegkesovvi

Altesne jaepien 1990. Jaepien 2008 aktem julevsäemien gieletaalenassem tseegki Jentoftsletta maanagiertesne Båddådjosne, jih jïjtse saemien goevtese daennie maanagiertesne tseegkesovvi 2018.

Åarjelsäemien dajvesne dam voestes saemien maanagiertem Snåasesne åadtjoeji 2004, jih 2016 jïjtse saemien goevtese tseegkesovvi Ysterhagan maanagiertesne Rossesne. 2017 aaj Ferista ålkoemaanagiertre Tråantesne saemien goevtesem³ rïhpesti.

Daelie seamadamme maanagierte lea akte dejstie ellen vihkielommes sijjiste saemien gieleetiedimmen åvteste hiejmen ålkolen. Daate guhkies prosesse orreme, gusnie saemien eejtegh jih saemien siebrieh 1980-låhkoen raejeste tjerkebe fokusem saemien maanaj gieleetiedämman biejjen, jih man vihkeles hijven saemiengieledh maanagiertefaaletassigujmie. Dellie saemiengieledh maanagiertlin tseegkesovveme dejnie ellen jeenjemes tjeltine mah meatan sjidtin saemien gieelen reeremedajvese.

1.2.1 Maanagiertelaake nænnoestamme sjædta

Maanagierti reaktatsiehkie tjarke nænnoesåbpoe sjidti mænnan maanagiertelaakem sjiehtesji jaepien 1996. Lissine maanagiertelaakese aaj jïjtse saemien mieriesoejkesjem maanagiertide åadtjoeji, jih dïhte saemien perspektive sjierelaakan neebnesovvi voestes aejkien byögkeles tjaatsegini maanagierti bïjre. Mieriesoejkesje vihtiesti mij saemien maanagierte lea, jih daate såemies juerieh jih båajhtoeh vuajnoeh daennie suerkesne båarhte veelti:

*"Saemien maanagierte lea maanagierte gusnie maanah maanagiertesne saemien maadtoem utnies- dah leah saemieh. Maanagiertien åssjelinie åtnamaanaj saemien identiteetem goh saemieh nænnoestidh viehkine saemien gielem nuhtjedh jih saemien kultuvren bïjre bievnedh. Saemien pedagogeles barkijh maanagiertem stuvrieh."*⁴

Mieriesoejkesje saemien maanagiertide gellielaakan aktem orre aejkien sjugniedi saemien gielebarkose maanagiertine. Daelie laakem utni mij dejtie dåarjoehti, jih tjielke signaalem staateles äejvieladtijiste ihke saemien giele lea vihkele maanagiertedaltesisnie. Daate lij aaj daerpies juktie reaktide saemien maanide maanagiertesne gorredidh. Jaepien 2005 Stoerredigkie orre maanagiertelaakem nænnoesti. Daesnie vihtiesti tjielte dïedtem åtna maanagiertefaalenassem åvteste saemien maanide. Dejnje voestes luhkiejaepine saemien maanagiertigujmie lea tjiertestamme privaate maanagierteth sagke stuerebe iedtjem saemien perspektiven åvteste utnin, goh tjielten maanagierth.⁵

¹ Storjord, Marianne, 2009

² Storjord, Marianne, 2009

³ Johansen, Kevin, 2020

⁴ Maanagiertien mieriesoejkesje, 1996

⁵ Storjord, Marianne, 2009

Maanagiertelaake jaepeste 2005 aktem naa tjelke joekehtsem bieji saemien maanagiertefaalenassi gaskem reeremedajven sisnie jih ålkolen:

*«Tjielten lea diedte ihke
maanagiertefaalenasse saemien maanide
saemien dajvine saemien giellem jih
kultuvrem våaroeminie åtna. Jeatjah
tjielting edtja naemhtie sjiehteladtedh
guktie saemien maanah maehtieh sijen
giellem jih sijen kultuvrem gorredidh jih
evtiedidh».⁶*

⁶ Laake maanagerti bijre 2005, § 8

Gosse vuartasjibie man jeenjesh staarine mah leah lihtsegh Saemiedigkien veeljemelåhkosne maahta jiehtedh joekehtse saemien maanagiertefaalenassen gaskem reeremedajesne jih staarine ij lij båetjen aajkan sjiehtedamme. Saemiedigkien veeljemelåhköe vuesehte akte ahkedh stuerebe bielie dejstie mah I veeljemelåhkosne tjåadtjoeh, staarine årroeh.⁷

⁷ Johansen, Kevin 2021

Jaepie	Saemien maanagirth	Maanagiert saemien goevtesinie	Maanagiert saemien giellemerehimmie	Man gellie maanagirth ålesth saemiengieline	Maanah mah saemien giellemalenassem däastoeh ålesth
2013	23	7	22	52	822
2014	24	7	27	58	815
2015	24	7	29	60	783
2016	24	8	27	58	798
2017	23	8	32	60	845
2018	21	11	33	59	853
2019	21	10	25	56	850
2020	24	8	20	52	799
2021	22	10	18	50	778
2022	21	11 ⁸	8	54	893

Tabelle 1. Saemiengiele maanagiertesne. Gaaltje: Saemiedigkie

⁸ Ålesth lähkoe saemien maanagiertijste jih maanagirth saemien goevtesigujmie lea 33 jaepien 2022. ånnetji joekehts gaaltjh mejtie joekedimmie lea 21-11 jallh 20-12 saemien maanagerti jih saemien goevtesi gaskem.

Tabelle 1 evtiedimmiem vuesehte lähkoen bijre saemien maanagiertijste Nöörjesne, maanagirth saemien goevtesigujmie jih maanagirth saemien giellemalenassem, jih man gellie maanah mah saemien giellemalenassem maanagiertine utnies.

Goh tabelle vuesehte dle lähkoe saemien maanagiertijste lea jiebne boelhken. Maanagiertine saemien goevtesigujmie onne lissiehtimmie orreme, mearan maanagirth saemien giellemalenassem tjarke vueliedimmiem åtneme viertiestamme tsiehkine luhkie jaepieh aarebi. Goh mijjeh vuejnebe dle lähkoe maanijste mah giellemalenassem maanagiertesne åadtjoh, mejtie lea saemien maanagierte, maanagierte saemien goevtesinie

jallh maanagierte saemien giellemalenassem, naa jiebne orreme luhkiejaepieboelhken.

Akte båajtoeh gaaltje maahta årrodh taalh Saemiedigkien dårjoeörnegh våaroeminie utnies, jih sââjhtoe maanagirth mah saemien giellemalenassem utnies, bieelen dårjoen bijre dîsse ohtsedh Saemiedigkeste. Lissine Saemiedigkie lea krïevenasside striengkiesåbpoe dorjeme juktie dårjoem åadtjodh goh saemien maanagierte jallh maanagierte saemien giellemalenassem, naakede mij maahkah taalide tjielkestidh. Daate reaktoe strategije orreme, dan åvteste byöroe krïevenasse årrodh tjielke saemien giellemalenassem bijre, juktie dårjoem öörnegisnie åadtjodh.

Stoerre haesteme dejtie saemiengieleldh faalenasside maanagiertesne nænnoestidh lea pedagogh fâåtesieh mah saemiestieh. Jaepiebievnesinie Saemiedigkeste tjier teste dah bievnesh bâåstede eejtegijstie mah tjooperdiah dan åvteste maanagiertelohkehtæjjah fâåtesieh mah saemiestieh.⁹ Sâåjhtoe sagke jienebh maanagiertelohkehtæjjah fâåtesieh mah saemiestieh goh saemienlohkehtæjjah maadthskuvlesne. Maahta dam vuesiehtidh lâhkojne kandidaatjste mah eksamenem illeme aarhskuvlelohkehtæjjaööhpehtimmesne jih maanagiertelohkehtæjjaööhpehtimmesne Saemien jolleskuvlesne, gusnie boelhken 2014-2019 állesth 21 kandidaath mah ööhpehtimmie veeltin daan profesjovnese.¹⁰

1.3 Saemienlierehimmie maadthskuvlesne

Lierehimmie saemiengielesne skuvlesne lea öörnesovveme unnemes voestes bielien raejeste 1700-lâhkoen. Dan åvteste saemien skuvle guhkies histovrijem åtna, jienebi jarkelimmiegugujmie gusnie tjarke daaroedehte orreme boelhkine (v.g. 1774-1826 jih imperialismen tijjealteren jaepien 1870 raejeste, mubpien veartenen dâaroen mænnan). Jeatjah boelkhk leah åtnoem saemiengieleste skuvlesne eantan vielie jâåhkesjamme, amma boelkhk 1716-1728 jih 1826-1870.¹¹ Gærhkoeministere Wilhelm Andreas Wexelsen gielebihkedimmie saemien jih kveenen maanide jaepeste 1898, åehpies goh Wexelsen-plakaate, stoerre ulmiem áadtjoeji saemien jih kveenen maanaj byjenimmietsiehkode. Bihkedimmie vihtesti nörjen edtji ööhpehtimmiegeline árrodh, jih saemien jallh kveenen giele edtji ajve viehkiegeline átnasovvedh dej veajkoej gusnie maanah idtjin mejtegh guarkoeh.¹² Bihkedimmie lij faamosne eevre jaepien 1959 raajan.

Don aareh boelhken saemienlierehimmie goh jeatjah lierehimmie, sov aalkovem utni misjoneereminie. Naemhtie digkiedimmie sâemiesmearan lij mij radtjoesommes, mestie stööremes misjovneeffektem áadtjoeji; misjoneeredh saemiej jijtsh gielesne, jallh daanskegiem nuhtjedh misjoneeremisnie. Muvhth gærhkoen almetjijstie joe 1700-lâhkoen jeehtin jis sijhti dellie meehti saemiengielh nähkehtidh aktene boelvesne jis idtji misjoneeredh dennie assjoehihks gielesne mij jaahkahtimmie jih Religijovneööhpehtimmie heerredi».¹³

Gaskoeh 1800-lâhkoen gaskoeh daam ræjhtoem personefiseeri saemiemisjovnehearrine Nils Stockfleth jih nasjonalistiske prâastine Aars. Dan minngemes neebneme vuajnoe jeenjemasth dâarjoem áadtjoeji jih dan gaavhtan saemien giele skuvlesne joekoen

nâake tsiehkieh áadtjoeji. Daate sagki vierrebe sjidti "daaroedehtemebihkedassesse" jaepeste 1898, mij vihtesti saemiengiele edtji ajve viehkiegeline átnasovvedh skuvlesne, jih ij dan jijnjem.

Jaepien 1956 Gærhko- jih ööhpehtimmie-departemeente aktem moenehtsem nammoehi mij edtji râajvarimmieh raeriestidh mah viehkiehtin guktie saemieh eantan vielie goh aarebi meehtin meatan árrodh seabradahkesne. Stoerredigkie juvnehimmie nænnoesti 1963, jih destie akte sâemiesmearan jarkelimmie sjidti geatskanimmesne saemien gielese jih kultvrese.

§ 37 laakesne almetjeskuvlen bijre jaepeste 1959 jeahta saemien meehti lierehimmiegeline árrodh, men sjiere nænnoestimmie departementesne lij daerpies.¹⁴ Maadthskuvlaake jaepeste 1969 luhipiem vedi saemien gielesne ööhpehtidh. Mônssterplanen M-74 lij dîhte voesteslearoesojkesje saemien sisveginie. Gosse M-87-möönstersoekjesjem darjoeji 13 jaepieh mænnan, dellie saemieh aaj lin meatanlearoesojkesjebarkosne. Daesnie voestes aejkien mijjehlearoesojkesjh áadtjoejimh saemiengielesne voestesgjeline jih mubpiengjeline.¹⁵ Learoesojkesjisnie L-97S aktem jijtse saemienlearoesojkesjievierhkiem áadtjoeji dan ellen voestes aejkien. Daate lij jâåhkesjimmie saemien skuvleste Nöörjesne. Daesnie lij aaj "saemien bîlth" gusnie gaajhkhlearohkh Nöörjesne edtjin vihtiesgoerkesem saemien aamhtesi bijre áadtjodh. Dejnie göökte minngebelearoesojkesjievierhkin LK06 (S) jih LK20 (S), saemien sisvege lea vielie vijrieslaakan meatan vaaltasovveme goh aarebilearoesojkesjievierhkin, gusnie Saemiedigkie jih saemienfaagealmetjh leah meatan orremelearoesojkesjidie evtiedidh.

Snjaltjen 17. b. 1998 akte orre ööhpehtimmelaake bööti mij saemide aktem sjiere reaktam vedi lierehimmie saemien gielesne áadtjodh saah gusnie laantesne dah árroeminie. Dîhte individuelle reakta lierehtæmman saemien gielesne joekehtadta dehtie reakteste saemien gielelierehæmman lea reaktine vihtestamme jeatjah laantine Europesne, gusnie dah jeenjemasth leah viedteldihkie regijovnide gusnie giele lea jienebelâhkoetsiehkesne.

§ 6-2 ööhpehtimmelaakesne jeahta

*«Saemien dajvine gaajhkesh
maadthskuvleaaltararie reaktam utnies
lierehimmie áadtjodh saemien gielesne
jih saemien gieLEN tjirr (...)»
Saemien dajvi álkoli saemieh
maadthskuvleaaltarisnie reaktam utnies
lierehtæmman saemien gielesne.»¹⁶*

¹⁴ Saetniesvoete- jih liktemekommisjovnen reektehtse, s. 440ff.

¹⁵ Saetniesvoete- jih liktemekommisjovnen reektehtse, s. 440ff.

¹⁶ Ööhpehtimmelaake, § 6-2

Kapihtele 6 ööhpehtimmielaakesne lea joekoen vihkeles orreme saemienlìerehtæmman jih saemien gïelevtiedæmman Nöörjesne. Dan gaavhtan edta saemienlìerehtimmiem vedtedh saemien learohkidie saahrt gusnie årroeminie, jih aaj viehkiehtamme guktie tjuara vielie saemienlohkehtæjjah dâårrehtidh lohkehtæjjabarkose. Dej veajkoej skuvlh eah maehtieh jïjtjh lìerehtimmiem vedtedh saemien gïelesne, learohkh maehtieh jeatjah lìerehtimmievuekieh saemiengïelesne åadtjodh. Maajhööhpehtimmie lea dïhde lìerehtimmievuekie mij daamtajommes åtnasåvva,

daamtaj gïelegaavnedimmiegijumie ektine, jih muvhten aejkien aaj mïnneden lohkehtæjjajgijumie ektine.

Maahta sán aerviedidh doh ellen jeanatjommesh mah daelie saemien lierieh Nöörjesne, nov gujht såemies boelhkh, saemien lìerehtimmiem skuvlesne åtneme. Dan ávteste maahta naa veele taalh gaavnedh man gellie mah saemien maehtieh, unnemes aktene vihties njeptjesne dejtie maanide mah reakasovveme 1992 raejeste.

1.3.1 Learohkelåhkooevtiedimmie noerhtesaemien¹⁷

Giele/learoesoejkesje Skuvlejaepie	Noerhtesaemien voestesgieline	Noerhtesaemien mubpiengieline	Noerhtesaemien ålest
2013-14	877	1070	1947
2014-15	878	1065	1943
2015-16	833	1102	1935
2016-17	875	1045	1920
2017-18	870	1179	2049
2018-19	892	1276	2186
2019-20	893	1293	2186
2020-21	943	1365	2308
2021-22	951	1326	2277
2022-23	949	1378	2327

Tabelle 2. Learohkelåhkooevtiedimmie noerhtesaemien maadthsuvlesne, minngemes luhkie skuvlejaepieh.

Gaaltje: Grunnskolens Informasjonssystem (GSI)

¹⁷ Saemien mubpiengieline göökte learoesoejkesjh åtna, saemien mubpiengieline saemien 2 jih saemien mubpiengieline saemien 3. Dah leah tjåanghkan biejesovveme tabelline.

Tabelle 2 vuesehte guktie evtiedimmie orreme noerhtesaemien gïelesse maadthsuvlesne doh minngemes luhkie skuvlejaepieh. Goh mijjeh vuejnebe dle minngemes skuvlejaepien jienebh ålest mah noerhtesaemien voestes- jih mubpiengieline utnies goh gaajhkhine jeatjah skuvlejaepine daan boelhken. Lissiehtimmie daan boelhken lea 20 prosenth. Jienebh staarh leah noerhtesaemien ööhpehtimmiem vielie dâarjoehtamme, vg . Romsa , Alta jih Oslo. Daate hijven taalh buakta, men sïejhmelaakan dle aaj saemienlearohkh jiene-jienebh tjeltine. Romsa jih Alta, sijjen medtie 600 learohkigijumie noerhtesaemien lìerehtimmie, skuvlejaepien 2022-23 bijjelen 25 prosenth dehtie ålest learohkelåhkoste noerhtesaemien gïelesne utnies Nöörjesne.

Maajhööhpehtimmie aaj viehkehte, dan ávteste gaajhkh learohkh maehtieh saemienlìerehtimmiem åadtjodh jalts tïelte jallh privatesuvle eah bukethth lohkehtæjjam skaaffedh mah stïeresne sijjen skuvlesne.

Jis voestesgielem jih mubpiengielem sïerrone vuartasjibie, lissiehtimmie voestesgielse 8 prosenth orreme jih mubpiengielse 29 prosenth. Akte sagke stuerebe lissiehtimmie mubpiengielse goh voestesgielse. Mijjeh edtjebe bååstede båetedh dïsse mænnan. 59 prosenth dejstie noerhtesaemien learohkjistie learoesoejkesjidie saemien mubpiengieline fulkieh skuvlejaepien 2022-23.

1.3.2 Learohketaaleevtiedimmie julevsäemien

Giele/learoesoejkesje Skuvlejaepie	Julevsäemien voestesgieline	Julevsäemien mubpiengieline	Julevsäemien Ållesth
2013-14	19	74	93
2014-15	22	77	99
2015-16	28	85	113
2016-17	26	78	104
2017-18	34	84	128
2018-19	34	81	115
2019-20	33	77	110
2020-21	33	80	113
2021-22	33	76	110
2022-23	30	84	114

Tabelle 3. Learohketaaleevtiedimmie julevsäemien gielese maadthskuvlesne, minngemes luhkie skuvlejaepie. Gaaltje: GSI

Tabelle 3 evtiedimmiem vuesehte julevsäemien lierehimmesne maadthskuvlesne. Daesnie vuejnebe julevsäemien voestesgieline aktem lissiehimmie åtneme daan luhkiejaepieboelhken, 58 prosentine. Mubpiengielese akte lissiehimmie 14 prosentine, mij ierele, dan åvteste lea aerviedamme mubpiengielese dihete mij szejhta jeenjemes lissiehtidh. Julevsäemien gielese ållesth, lissiehimmie lea 23 prosenth daan luhkiejaepieboelhken

Seamma tijjen vuejnebe mubpiengielahkoe lea 74 prosenth julevsäemien lierehimmesne. Buerkiestimmie dísse lea julevsäemien gielelierehimmie aarebi åajvahkommes lij Divtasvuodnesne/Hábmerisnie, mearan daelie jienebh learohkh aaj Bådåddjosne jih maajhööhpehtimmielearohkh Noerhte-Nöörjen ålkolen. Desnie daamtajommes mubpiengieleem veeljie.

1.3.3 Learohketaaleevtiedimmie åarjelsäemien maadthskuvlesne

Giele/learoesoejkesje Skuvlejaepie	Åarjelsäemien voestesgieline	Åarjelsäemien mubpiengieline	Åarjelsäemien Ållesth
2013-14	20	66	86
2014-15	15	59	74
2015-16	21	95	116
2016-17	26	74	100
2017-18	31	70	101
2018-19	26	85	111
2019-20	28	85	113
2020-21	35	66	101
2021-22	25	81	106
2022-23	15	90	105

Tabelle 4. Learohketaaleevtiedimmie åarjelsäemien gielese maadthskuvlesne, minngemes luhkie skuvlejaepieh. Gaaltje: GSI

Tabelle 4 evtiedimmiem learohkelähkoste vuesehte åarjelsäemien gielese maadthskuvlesne. Voestesgiielese vuejnebe akte vueliedimmie sjædta 25 prosentine boelhken, men jis taallide lïhkebe vuartesje dellie vååjnoe goh jienebh. Göökta skuvlejaepieh aarebi voestesgielaalh lin vielie goh

guektiengierth dan stoerre goh daan biejjen, jih dah bæjjese jih våålese juhtieh boelhken. Dihete minngemes skuvlejaepien lij dihete mubpie jollemes saemengielese mubpiengieline. Daan boelhken åarjelsäemien mubpiengieline läessanamme 36%. Tjåanghkan learohkelähkoe åarjelsäemien gielese läessanamme

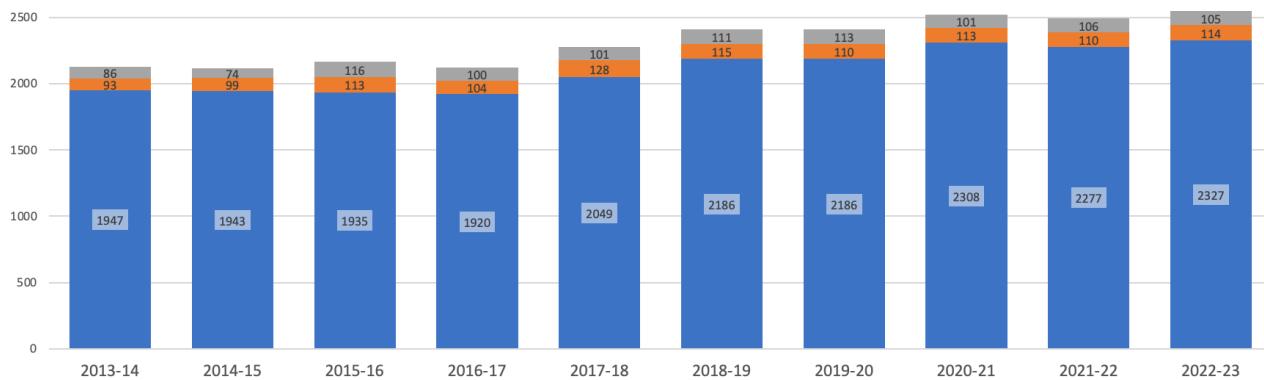
22 prosentigujmie dan luhkiejaepieboelhken. Mubpiengielelåhkoe lea 86 prosenth minngemes skuvlejaepien, mij lea jollebe goh julevsäemien

gielose jih sagke jollebe goh noerhtesaemien gielete. Learohkelåhkooevtiedimmie saemien gielete maadthsuvlesne, gaajkh golme saemien gielh:

Saemien gielh Skuvlejaepie	Voestesgiele	Mubpiengiele	Ållesth
2013-14	916	1210	2126
2014-15	915	1201	2116
2015-16	882	1282	2164
2016-17	927	1197	2124
2017-18	935	1333	2268
2018-19	952	1442	2394
2019-20	954	1455	2409
2020-21	1011	1511	2522
2021-22	1009	1483	2492
2022-23	994	1552	2546

Tabelle 5. Learohketaaleevtiedimmie gaajhkine saemien gielne maadthsuvlesne, minngemes luhkie skuvlejaepieh. Gaaltje: GSI

1.3.4 Learohketaale saemienlierehimmime maadthsuvlesne

Figuvre 1: Learohketaaleevtiedimmie, saemien maadthsuvlesne, minngemes luhkie skuvlejaepieh

Tabelle 4 jih figuvre 1 vuesiehtieh dam ållesth learohkelåhkoe dejtie golme saemien gielide minngemes luhkiejaepieboelhken. Mijjiegheh vuejnebe learohkelåhkoe dejtie vijhte minngemes skuvlejaepide lea sagke jollebe goh dejtie vijhte voestes jaepide daan boelhken. Aaj tjölykehke mubpiengiele díhde mij daam lissiehtimmie vadta, daesnie lea 28 prosenth orreme mearan voestesgiele aje uktsie prosenth orreme. Daate akte otrjege mij seapan sæjhta jáerhkedh. Lissiehtimmie saemienlierehimmesne lea åajvahkommes staarine jih stuerebe sijjine, jih maajhööhpehtimmien tjirrh. Daej veajkoej learohkh åajvahkommes lierehimmien saemien mubpiengieline veeljeh. Daate dej saemien juhemestraejmiejgumie

sjeahta mejtie Broderstad jih Sørli vihtiestieh gærjesne Saemien lähkoeh soptsestieh 5.¹⁸ Ij leah daate illedahke nåhkeme, buerebh båajtode.

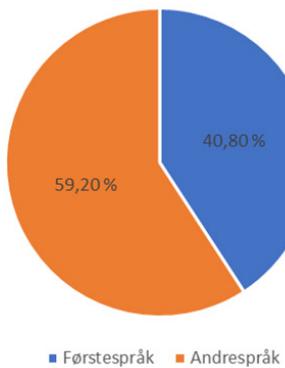
Seamma tijjen vihkeles mājhtajehtedh saemien reeremetjelth annje stoerre bieliem learohkelåhkoste saemienlierehimmine utnieh, jih dah leah aaj joekoen vihkele saemien gielleevtiedimmien gaavhtan, dan åvteste naa jijnjh learohkh lierehimmien saemiengielsne utnieh, ööhpehtimmilaaken mietie § 6-2.

¹⁸ Broderstad, Ann Ragnhild jih Kjetil Sørli, 2012

1.4 Jienebh saemiengielen mubpiengieline veeljeh

Jis voestes- jih mubpiengielelähkone viertiestibie doh golme minngemes skuvlejaepieh dejtie saemien gielide, mijjieh daejtie taalide åadtjobe:

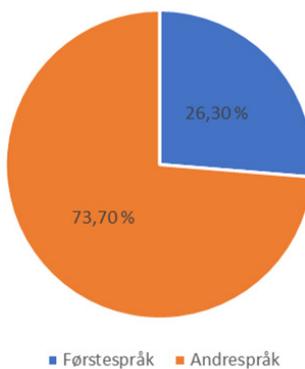
Noerhtesaemien:

Figuvre 2: Joekedimmie voestesgielen jih mubpiengielen gaskem noerhtesaemien gielesne maadthsuvlesne, skuvlejaepieh 2020-23.

Figuvre vuesehte noerhtesaemien gielese voestesgielalähkoe lea bijjelen 40 prosenth. Daate sagke jollebe goh julevsamien jih årjelsaemien gielese, jih lea åajvahkommes dan åvteste jienebh noerhtesaemien hiejmegieline utnies, jih lissine dle sagke jienebh noerhtesaemien reeremetjelth goh julevsamien jih årjelsaemien dajvesne. Seamma lähkoe skuvlejaapan 2016-17 lij 46 prosenth, guktur voestesgielalähkoe lea ånnetji ånnanamme, men gaskemedtien vaenebe goh akte prosentpoenge fierhten skuvlejaepien 2016-17 raejeste.

Julevsamien:

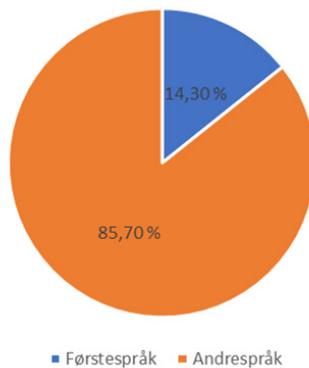

Figuvre 3: Joekedimmie voestesgielen jih mubpiengielen gaskem julevsamien gielesne maadthsuvlesne, skuvlejaepieh 2020-23.

Goh vuejnebe medtie golme njealjehtsh dejstie julevsamien learohkijstie saemien mubpiengieline veeljeh. Daate lea joekedimmie voestes- jih mubpiengielen gaskem mij lea

stabijle orreme guhkiem, seamma tijjen goh akte sjidtije lähkoe julevsamien learohkijstie reeremedajven ålkolen, Hábmeren tjeltesne årroeh. Voestesgielalähkoe lea læjhkan sagke stuerebe goh jaepien 2016-17, gosse lij veele 25 prosenth.

Åarjelsaemien:

Figuvre 4: Joekedimmie voestesgielen jih mubpiengielen gaskem årjelsaemien gielesne maadthsuvlesne, skuvlejaepieh 2020-23.

Figuvre vuesehte årjelsaemien mubpiengielalähkoe lea bijjelen 85 prosenth dej minngemes golme skuvlejaepiej. Læjhkan daate lähkoe lea vueliehkåbpoë goh vuesiehimmien gaavtan 2016-17, gosse 26 prosenth årjelsaemien lierehimmien voestesgieline veeljin.¹⁹

1.4.1 Saemien giele maadthsuvlesne guhkiebasse perspektivsne

Minngemes luhkiejaepieboelhken akte hijven learohkelähkoeevtiedimmie saemien gielese maadthsuvlesne orreme. Guktie sän daah taallh viertiestamme aarebi boelhigumie? Åvtelen skuvlejaepien 1997-98 raejeste ij leah sjöhtehke viertiestimmieh tjrrehtidh, dan åvteste dellie ij lij naan individuelle reakta ööhpehtäemman saemien gielesne.

Skuvlejaepie	1997-98	2005-06	2006-07	2007-08
Learohketaale	2115	3055	2542	2517

Tabelle 6. Learohketaale maadthsuvlesne gaajhkide golme saemien gielide. Gaaltige: samisketallforteller.no

Tabelle 6 learohkelähkoem vuesehte dejtie golme saemien gielide mejnie lierehimmien skuvlesne Nörjesne vadta. Mijjieh daesnie vuejnebe skuvlejaepien 2005-06 dle rekorde biejjesovvi learohkelähkosne saemiengieline skuvlesne, jih ij leah daam taalem jakseme männgan. Jis dihе evtiedimmie járhkam maam mijjieh åtneme doh minngemes tjjijtje skuvlejaepieh, sijhtebe ånnetji aaj taallide rekordejaepeste jaksedh.

¹⁹ Johansen, Kevin, 2017

Mij skuvlejaepien 2005-06 mænngan sjugniehtovvi, man ávteste saemien learohkelâhkoe dan tjarke vaanani akten boelhken? Göökte faktovrh mejtie jeenjesh säämiesmearan eah leah vuartasjamme aarebi tjielkestimmie, lea daan skuvlejaepien ávtelen lij akte joekoen stoerre lissiehtimmie orreme learohkelâhkosne, jih säämies dejstie learohkijstie idtjin dagke iedtjem utnieh saemien lieredh, jih dan ávteste orrijin ajve akten skuvlejaepien mænngan. Akte jeatjah faktovre lea vaenebh learohkh fierhtene klaassesne sjidti, jih dihete aaj naakedem dehtie vueliedimmeste tjielkeste, raaktan lij vaenebh learohkh mah meehtin saemien veeljedh. Aajurrebe tijjen dle akte vueliedimmie orreme learohkelâhkosne, men daelie vuejnebe learohkelâhkoe lea vielie stabijle jih raaktan aaj læsseneminie jalts learohkelâhkoe vaanene, naakede mij ojhte sæjhta jiehtedh learohkelissiehtimmie lea eantan stuerebe goh dah riektes taallh vuesiehtieh.

Don tijjen gosse lij rekorde learohketaalesne saemien gielesne gaskoeh 00-lâhkoen, eantan jienebh saemienlokehtæjjah fâåtesin goh daan biejjiien, jih maajhööhpehtimmieaalenasse ij lij nukies hijven evtiedamme. Gosse saemienlokehtæjjah lin skiemtjes, dle daamtaj idtji gielelierehimmie sjidth dan ávteste ij lij naan sæjjasaditjh mah meehtin dej barkoem vaeltedh. Daate meehti fâantojne ârrohd man ávteste learohkh iedtjem dassin jih idtjin saemiengieline jáerhkieh skuvlesne.

Giehpiedimmie learohkelâhkosne sjeahta sjiehtesjimmie dejstie learoesoekjeskjistie *Maahoelutnjeme LM06*, skuvlereformem mænngan maam sjiehtesji jaepien 2006. Naakenh leah dísse tjuvtjedamme goh tjielkestimmiefaktovre.

Geerve ektiedimmiem fâantoejgumie vuesiehtidh skuvlereformen jih saemien

learohkelâhkoen gaskem.

Læjhkan reaktoe dihete aarebi learoesoekjesje *Saemien gielelierehimmie* jih kultuvre gaarvani gosse

Maahoelutnjemem sjiehtesi.

Daate ij lij naan learoesoekjesje mij gielemaahtoem

vedti, jih dan ávteste lij

veele tjielkestamme sjaaavnjoe learoesoekjesjh sjiehtedidh mah gielemaahtoem vedtin.

Saahrt man ávteste learohkelâhkoe geahpani skuvlejaepien 2005-06 raejeste 2006 raajan⁷⁷, gosse learohkelâhkoe geahpene 18 prosentigumie ajve aktem skuvlejaepiem dellie daate itjmies, naakede maam professovre Jon Todal aaj tjier teste gærjesne *Saemien taalh soptestieh 2.*²⁰ Dihete mij lea hijven dellie lea lissiehtimmie learohkelâhkosne doh minngemes tijjhtje skuvlejaepieh vielie ånnetji ånnetji sjugniehtâvva, jih daate stuerebe hâhkoem vadta daate lissiehtimmie jáarhka, jih skuvlh buerebelaakan buektiehtieh learohki saemienlîerehimmiem gorredidh.

²⁰ Todal, Jon, 2009

1.5 Saemien giele jáarhkelierehimmesne

§ 6-3 ööhpehtimmelaakesne jeahta:

«Saemieh jáarhkelierehimmesne reaktam utnieh lierehtæmman saemlengielesne»²¹

Ij gåaredh learohkelâhkoeevtiedimmiem jáarhkelierehimmesne seamma veelaakan analyseerdh goh maadthskuvlesne. Dan ávteste GSI-registreereme dihete mij beavna mah learoesoekjesjh saemien learohkh fulkieh, man gellie learohkh fierguhtene tjieltesne, jnv. ij jáarhkelierehæmman gâåvnesh. Jâarhkeskuvlese registreereme saemien learohkijstie lea fierhtene fylhkesne. Daesnie velejbe dam állesth learohkelâhkoem vuartasjidh, dan ávteste ij leah nuepie statistikhk bæjhkohtidh dejtie fylhkide gusnie vaenebe goh vijhte learohkh saemien gieleine faagegievlesne.

Vuelielisnie edtjebe learohkelâhkoeevtiedimmiem saemien gielese állesth vuartasjidh jáarhkelierehimmesne boelhken. Dihete statistikhk mij jáarhkeskuvlesne gâåvnese ij darhkh joekehth dej learohki gaskem mah learoesoekjesjidie fulkieh saemien voestesgjeline, saemien mubpiengieline jih dihete naa orre learoesoekjesje Saemien 4, mij learoesoekjesje learoehkidie mah saemienlîerehimmine jáarhkeskuvlesne aelkieh. Lissine learoesoekjesjh studijeryöjredæmman jih barkoefaaageles studijidie utnebe.

²¹ Ööhpehtimmelaake § 6-3

Skuvlejaepie	2013-14	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	2021-22	2022-23
Learohkelâhkoe	452	446	460	471	451	478	449	527	517	511

Tabelle 7. Learohkelâhkoe jáarhkelierehimmesne, gaajhkh golme saemien giehl. Gaaltje: Ööhpehtimmiedirektoraate

Akten saahrt man skuvlejaepien (2018-19) 205 learoehkijstie learoesoekjesjem saemienlîerehimmesne voestesgjeline fulkin, mearan 273 learohkh saemien mubpiengieline utnin. Daate aktem joekedimmiem vadta 42,9 prosentine voestesgjeline jih 57,1 prosentine mubpiengielese.²² Geografeles learohkelâhkoe jijtjemse joekede Finnmaahrkese 367 learohkigumie, Romsese 48, Nordlaantese 46, Trööndelagese 11 jih dejtie jeatjah fylhkide 6.²³

Jis bâåstede skuvlejaapan 2009-10 vuartasjibie dellie lij 369 learohkh saemienlîerehimmine jáarhkelierehimmesne Nöörjesne. Jalts vuejnebe

²² Bievn.St. 31 (2018-2019)

²³ nrk.no 2.5.2022

taalh ånnetji jeerehtieh, dle aaj akte tjelke evtiedimmie orreme, jienebh ööhpehtimmie åadtjoh daan biejjien goh luhkie jih luhkiegökte jaepiejuassah. Aktene tjaalegisnie NRK:sne mij neebnesåvva daesnie, noerh jiehtieh sijjieg sijhtieh saemien giellem gorredidh jih sijhtieh maehtedh jienebigujmie saemiestidh, goh skraejrie giellem lieredh.

Skuvlejaepien 2018-19 lij 448 learohkh jáarhkeliereh- immesne mah noerhtesaemien utnin, 14 learohkh julevsuemien utnin jih 16 learohkh áarjelsaemien utnin. Daah taalh leah juakasovveme daltesi VG1, VG2 jih VG3 gaskem. Lea iedtjiye daejtie taalide vuartasjidh, joekoen julevsuemien jih áarjelsaemien giellese gosse dåärrehtimmien bijre soptseste jollebe ööhpehtæmman. Daan skuvlejaepien taalh amma gaskemedtien 4,67 jih 5,33 learohkh orrijamme julevsuemien jih áarjelsaemien giellesne fierhten jaepien. Gosse strategijen mietie barkeminie dåärrehtimmien jollebe ööhpehtæmman nænnoestidh siejhmelaakan, jih joekoen saemien lohkehtæjjaööhpehtimmide jih saemien gièleööhpehtimmide, desnie vuajna dåärrehtimmievårrome lea joekoen onne, ij goh unnemes dan åvteste learohkh ovmessie ööhpehtimmieprogrammh universiteetine jih jolleskuvline veeljieh.

1.6 Sertiestimmie maadthskuvleste jáarhkeööhpehtæmman - díhte giérve sertiestimmie

Sertiestimmie maadthskuvlen jih jáarhkeööhpehtimmien gaskem lea eevre reaktoelaakan buerkestamme goh krievije, gusnie learohkh mah saemienlireh- immiem maadthskuvlesne utnieh, daamtaj eah dam jáerhkieh jáarhkeliereh- immesne. Jienebh leah daam haestemem vuartasjamme, jih dam joekehtslaakan tjelkestamme. Torkel Rasmussen tjerteste gellie tjelth eah jáarhkeskuvlh utnieh, jih skuvlelearohkh tjuerih dan åvteste juhtedh juktie jáarhkeliereh- immiem tjirrehtidh.²⁴

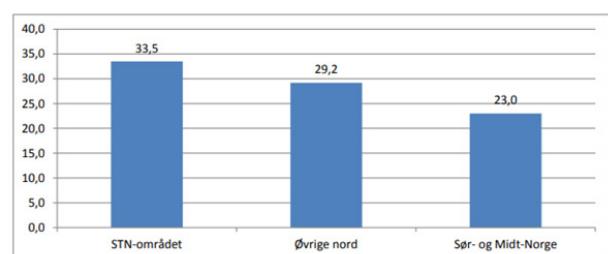
Lissine jáarhkeliereh- imme krievije, gusnie lissie tæjmoeh eantan stuerebe barkoemaa- jsoem vedtih learoehkidie. Ij leah naan juerie karakteeredeadtovle aea stoerre, jih dah mah soejkesjeminie jollebe ööhpehtæmman syökdh, lohkemeprogrammide jolle karakteerekrievenassigujmie, maehtieh billehd akte eventuelle náake karakteere maehtieh nuepiem giehpiedidh daejtie lohkemeprogrammide baahtsedh. Seamma tijjen ovmessie studijh lissiepoengh vedtih jis saemien faagegievlesne åtna. Daate oktegh lea akte aevhkie jih lissine aaj giellem leara.

Joekedimmie voestes- jih mubpiengielen gaskem jáarhkeööhpehtimmesne lea iedtjiye dannasinie joekedimmie lea joekehtslaakan orreme, viertiestamme

maadthskuvline. Skuvlejaepien 2010-11 jih skuvlejaepien 2013-14 raajan, lij raaktan akte jienebelähkoe saemien voestesgieline mij saemien jáarhkeööhpehtimmesne veelji. Skuvlejaepien 2014-15 daate jorkesi, jih jienebelähkoe saemiengielen mubpiengieline fulkie (dihete sjöhtehke jaepie joekedimmie lij 205 learohkh saemien voestesgieline, jih 244 learohkh saemien mubpiengieline, amma annje akte joekoen stoerre lähkoe voestesgieline). Goh aarebi neebneme skuvlejaepien 2018-19, 57 prosent saemien mubpiengieline veeljin. Skuvlejaepien 2010-11 dellie voestesgielalähkoe mij lij 57 prosent. Mijjeh amma aktem viesjies, men ånnetji ånnetji giehpiedimmiem voestesgielalähkoste vuejnebe. Seamma tijjen dihete ålesti lähkoe lässene dejstie mah saemien giellem utnieh, jih seammalaakan goh maadthskuvlese dle väâjnoe goh lähkoe jeenjemes lässene mubpiengieline.

Veele man åvteste voestes gielleste mubpiengieline jorkese, lea akte gellielaaketje dâeriesmoere, gusnie joe såemies faktovrh buerkiestamme. Lissine maahta sán aerviedidh aarebi lij doh faageles veaksehke learohkh mah saemiengieline jáarhkeliereh- immesne jáerhkiejin, jih aaj voestesgielen veeljin, mearan daelie akte vielie gellielaaketje dâehkies saemien learoehkijstie, gusnie daamtaj aelhkebe sjædta saemien giellem mubpiengieline veeljedh.

Stoerre fokuse orreme jáarhkeööhpehtimmie illedh jallh orrijidh, tjelkestamme goh dah mah eah jáarhkeööhpehtimmie tjirreth eannan vijhte jaepieh mænngan dah voestes aejkien jáarhkeööhpehtimmie eelkin.²⁵ Aerpievukien mietie dle jienebh jáarhkeliereh- immiem orrijamme noerhtene. Vuesiehtimmien gaavhtan maahta vuartasjidh man gellie mah jáarhkeööhpehtimmie orrijieh learohki årromedajvi mietie. Jaepien 2009 lähkoe dejtie mah jáarhkeskuvlem orrijin SDJ-dajvesne 34 prosent, mearan jeatjah lehkesne Noerhte-Nöörjesne lähkoe lij 29 prosent. Åarjel- jih Gaske-Nöörjesne 23 prosent skuvlem orrijin. Daate lea jolle taalh gaajhkie golme dajvide, men jollemes SDJ-dajvesne. Daate aaj learohketaalem saemien giellese baajnehte.

Figuvre 5: Orrijimmie jáarhkeliereh- immesne learoohki årromedajvi mietie, 2009-dâehkies. Gaalti: samisketallforteller.no

²⁴ Rasmussen, Torkel, 2015

²⁵ Granseth, Tom, 2015

Jis vuartesje man jeenjesh mah jáarhkelierehimmien orrijeh, joekedamme ööhpehtimmieprogrammi mietie, dellie daennie dâehkesne bijjelen guektiengierth dan jeenjesh mah barkoefaagesne orrijin goh studijeryöreden programmne. Daate faamosne dovne SDJ-dajvese, jeatjah lehkesne Noerhte-Nöörjesne jih Åarjel- jih Gaske-Nöörjesne.

Stoerre vierthieh nuhtjeme orrijimmien höoptedh jáarhkelierehimmesne doh minngemes jaepieh, ij goh unneses konsekvensh daamtaj lea vueliehkåbpoe ektiedimmie barkoefieliedasse, näakebe ekonomije jih dîhte aaj healsoem baajnehte.

Doh minngemes jaepieh vaenebh learohkh orrijamme jáarhkelierehimmesne daej ráajvarimmiej gaavhtan.

1.7 Studijepoengeprogresjovne saemiengielesne jollebe ööhpehtimmesne

Dovne medija jih áejvieladtjh learohkelåhkoe-evtiedimmien saemien gielesne veelaakan giehtjedieh, joekoen maadthskuvlesne. Guktie studijeproduksjovne saemien gielese jollebe ööhpehtimmesne lea, ij dan stoerre iedtjem utnieh. Læjhkan vihkeles saemien gielide kandidaath jollebe ööhpehtimmien saemien gielesne vaeltieh. Daate vihkele dan ávteste seabradahke jih saemien gielebyresh almetjh daarpesjeh mah saemien haalvoeh aktene akademihkeles jolle daltesisnie. Lissine tjaura kandidaath ööhpehtidh mah edtjeh båetijen aejkien lohkehtæjjide maanagiertesne jih skuvlesne ööhpehtidh Gelliej veajkoej dle aaj joekoen vihkeles gielien staatusen gaavhtan, kandidaath maasterinie jih PhD:ine gååvnesieh.

Kandidaath studijepoengh jollebe ööhpehtimmesne åadtjoeh mænngan eksamenem illeme faagine jih profesjovnine studijen stoeredahken mietie. 60 studijepoengh leah normeradammie goh akte elliesjaepien studije, jih lea seamma goh 20 væktoetaalh dan båeries öörnegen mietie. Studijepoengeproduksjovne sæjhta jiehtedh man gellie studijepoengh mah vadtasuvvieh aktene studijisnie, kuvsjesne jallh institusjovnese. Jis mijjieh vg. aktenjaepien studijen bijre soptsestibie mij 60 studijepoengh vadta, jih mijjieh 180 studijepoengh saarnobe tabellesne, dellie dîhte vuesehte golme kandidaath leah studijem tijrehtamme jih dam stååresjamme. Gellie kuvsjh vaenebh goh 60 studijepoengh vedtieg guktie ij gåaredh jijtsistie lâhkoem kandidaatjste ryöknedidh studijepoengi mietie.

1.7.1 Histovrijes evtiedimmie saemien jollebe ööhpehtimmeste.

Oslon Universiteete lij dîhte voestes jollebe ööhpehtimmie institusjovne Nöörjesne mij kuvsjem saemien gielesne faalehti. Dah aktem jijtse professoratarem saemien gielesne utnin bååstede 1870-låhkose.²⁶

Gosse Romsan Universiteete tseegkesovvi 1972, dle stillemisnie tjertesti institusjovnen lin jijnjh laavenjassh juktie daerpiesvoetide Noerhte-Nöörjesne gorredidh, joekoen saemien årroji daerpiesvoeth tjertestin.

Jaepien 1989 Saemien jilleskvle tseegkesovvi Aajkoe lij saemien seabradahken daerpiesvoeth hoksedh, jih saemien maahtoem nænnoestidh. Saemien gieleldh kuvsjh lin tjelke studijefaalennesse daesnie.

Dovne Saemien jilleskvle jih UiT Nöörjen arktiske universiteete áajvahkommes noerhtesaemien gielekuvhj utnieh. Jaepien 1980 Lærerutdanningsrådet govlesadti Levanger lærerhøgskoline dejnie sjaavnjojne sijjeh meehtin bieliejaepieektiveotem åarjelsaemien gielesne faalehtidh. Daate eelki tjaktjen 1981, jih jilleskvle aktem stipendiatem åadtjoeji åarjelsaemien gielesne jaepien 1988. Lohkehtæjjaskuvle Noerhte-Trööndelagen Jolleskuvline sjidti jolleskuvlereformen mænngan 1994, jih jaepien 2016 akte bielie Noerhte universiteeteste.

Bodø lærerhøgskole mij mænngan Bådåddjon Jilleskuvline sjidti, dan mænngan Nordlaanten Universiteete jih minngemes aaj Nord universiteete, aktem artiumkuvsjem julevsäemien gielesne tseegki 1980-låhkoen aalkoelisnie. Jaepien 1985 julevsäemien 1 eelki 30 studijepoengine mænngan dah aktem stipendiatem seehtin julevsäemien gielesne daan jaepien.²⁷ Jaepien 1999 akte jolleskuvle lektovre julevsäemien gielesne eelki, mij lij tjelke illedahke gosse dîhte voestes áejvifaaageeksamene julevsäemien gielesne illesovvi daan jaepien.

2000 doh sijjen voestes professore II julevsäemien gielesne åadtjoejin, jih 2012 dîhte voestes dâehkie bachelorprogrammesne julevsäemien gielesne institusjovnesne eelki.

Daan biejjen Saemien jilleskvle aktem bijjemes nasjonaale dîedtem åtna saemien gielien ávteste jollebe ööhpehtimmesne, mearan UiT aaj stoerre dîedtem åtna noerhtesaemien gielien ávteste. Fusjovnen mænngan Nordlaanten Universitetine, Noerhte-Trööndelagen Jilleskuvline jih Nesnan Jilleskuvline, Noerhte universiteete dam nasjonaale dîedtem åtna julev- jih åarjelsaemien geli ávteste lohkehtæjjaööhpehtimmine.

²⁶ Johansen, Kevin, 2018

1.7.2 Studijepoengeproduksjovne noerhtesaemiengielsne, Saemien jilleskuvle

Kuvsje/jaepie	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Noerhtesaemien semestereibne jih aalkoekuvse	120	300	300	270	360					
Noerhtesaemien morfologije jih syntakse	80	260	100	140						
Noerhtesaemien fonetihke, fonologije jih tjaelemevuekieh	90	90	80	70						
Noerhtesaemien raajrelearoe	10	100								
Saemien giele jih lidteraturve 1, 2 jih 3		120	15							
Saemien giele jih jalajehteme		160	20	80	40		160		100	
Bachelore saemien gielesne jih lidteraturvresne					910					
Maastere saemien gielesne jih lidteraturvresne					380					
Ph.d saemien gielesne jih lidteraturvresne					112					
Noerhtesaemien goh njaalmeldh jih tjaaleldh giele		10	70	90	50	60	50	120	50	50
Saemien praktihkeles lieremetsiekhesne aalkoestudije 1 jih 2	735	795	795	795	915					
Saemien ammesgeline, journalistestudije	10									
Duedtie jih saemien					105					
Saemien gieledidaktikhke njaalmeldh giele jarngesne								112	7	30
Mubpiengiele-pedagogihke, jáarhkeööhp.					510	360	480	360		
Goerehimmie saemiengieledh iebnne					40					
Giele, teekste jih matematikhke				200	140		140			160
Gielevitenskape jih fonetiikhke				70		50		60		
Giele jih teekstlearoe								10		
Gielesájhtoe 5	5									
Gielesájhtoe journalistihkesne 1-5				5		15	35	30		
Gielegorredimmie journalistihkesne 1 jih 4				20						
Aalkove saemien gielne								40		
Tjöönghkeme jih gietedimmie njaalmeldh gielematerijelleste					30					
Kuvsje/jaepie	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Saemien giele jih saemien lidteraturve dotkemehistovrije				60	10	20	10			
Saemien gieledidaktikhke gieleátnojne jarngesne							23	53	23	45

Tabelle 8. Noerhtesaemien studijepoengeproduksjovne minngemes luhkje studijeaepieh, Saemien jilleskuvle. Gaaltje: dbh.no

1.7.3 Studijepoengeproduksjovne állesth, Saemien jilleskuvle

Jaepie	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Studijepoenge	1050	1835	1380	2105	3437	575	1303	757	220	155

Tabelle 9. Studijepoengeproduksjovne saemien gielesne Saemien jilleskuvlesne

1.7.4 Studijepoengeproduksjovne noerhtesaemien gielesne UiT Nöörjen arktiske universiteetesne

Kuvsje/jaepie	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Noerhtesaemien ammesgjeline ²⁷	830	650	440	50	1100	1020	730	1220	1555	182
Saemien gielevitenskape ²⁸	100	50	100		110	130	50	120		110
Saemien lidteraturrevitenskape	60	100	130		110					
Saemien gielepraksish		30								
Saemien dialektologije	20	30								
Maaстeregraade-laavenjasse saemien gielesne ²⁹	60						60	120	180	40
Maaстeregraade-laavenjasse saemien lidteratuvre		60	120		120					
Bachelor-laavenjasse saemiengielesne								10		
Daajbaletje saemien lyrihke					20	20	10			
Saemien reaktatjaeleme 1					30					
Saemien gielehistorvrie				20		20	20		60	
Saemie gieletjeahpoe				60		80		40	10	70
Saemien teekstetoelhkestimmie- histovvrie				30	40			10	60	
Saemien smaarehgielh				70		60		60		
saemiengielesne mubpiengjeline ²⁹									90	80

Tabelle 10. Studijepoengeproduksjovne noerhtesaemien gielesne UiT Nöörjen arktiske universiteetesne

²⁷ Jienebh kuvsjh feerhmie saemiengielen sisnjelen goh ammesgiele

²⁸ Jienebh kuvsjh feerhmie saemien gielevitenskapen sisnjelen

²⁹ Faamosne dovne 1. – 7. jih 5.-10. daltesasse jih jáarhkedaltesasse iebnesne

1.7.5 Studijepoengeproduksjovne noerhtesaemiengielesne UiT Nöörjen arktiske universiteetesne

Jaepie	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Studijepoenge	1070	920	790	230	1530	1330	870	1580	1955	482

Tabelle 11. Studijepoengeproduksjovne noerhtesaemien gielesne UiT Nöörjen arktiske universiteetesne

1.7.6 Ålesth noerhtesaemien studijepoengeproduksjovne, Saemien jilleskuvle jih UiT:

Jaepie	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Studijepoenge	2120	2755	2170	2355	4967	1905	2173	2337	2175	637

Tabelle 12. Stuvdijepoengeproduksjovne noerhtesaemien gielesne ålesth

Tabelle 12 vuesehte stuvdijepoengeproduksjovne noerhtesaemien gielesne lea bijjelen 2 000 studijepoengh doh jeenjemes jaepieh, jih bööremes jaepie lea 2017, ålesth 4967 studijepoengigujmie. Jeerehtse stoerre, daan luhkiejaepieboelhken joekehtse dan jaepien gaskem gusnie produksjovne

bööremes jih gusnie näakemes lea abpe 680 prosente. Dan åvteste minngemes jaepie vueliehkommes studijepoengeproduksjovnem åtna, maahta aerviedidh eah gaajhkh studijepoengh leah registreereme sijjesne dbh.no annje.

1.7.7 Studijepoengeproduksjovne julevsäemien gielesne, Noerhte universiteete

Kuvsje/jaepie	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Julevsäemien 1		40			330		300	75		30
Julevsäemien 2			30					70	60	
Julevsäemien 3	80			70					50	30
Voestegas iebnh julevsäemien gielesne					630					
Säemien lidteraturve	10		10							
Säemien lidteraturve jih giele	45									
Säemien gielevarejeteeth		20					70			
Bachelore julevsäemien gielesne										
Aalkove julevsäemien gielesne 1, 2										
Julevsäemien állesth	185 ³⁰	110 ³¹	40	70	960	0	370	145	110	60

Tabelle 13. Studijepoengeproduksjovne julevsäemien gielesne. Gaaltje: dbh.no

³⁰ Säemien jilleskuvle lea kuvsjem faalehtamem julevsäemien jih áarjelsäemien gieelsne. 100 studijepoeng leah vaaltasovveme kuvsjesne 2013 jih 2014. Dah leah meatan állesth statistikhkesne julevsäemien jih áarjelsäemien gielese 50 studijepoengigujmie fierhten dejstie gieljiste.

³¹ Seamma goh bijjielisnie

Tabelle 13 doh stoerre jeerehtsh julevsäemien studijepoengeproduksjovnese vuesehte. Daate göökte faktovri gaavhtan, akte lea saemiengieeldh lohkehtæjjah fååtesieh man ávteste ij maehtieh saemien gieelekuvjh faalehtidh fierhten jaepien. Díhte mubpie lea stoerre jeerehtsh dåehkiestoeredahkine. Dan ávteste gierve aktine siejhme joekedimmire barkedh, joekoen julevsäemien jih áarjelsäemien gielese, gusnie jeerehtsh daamtaj vååjnoeh goh sinusgåevieh.

Íedtjiie vuejnedh julevsäemien giele, seammalaakan goh noerhtesaemien, sov vihties rekordem studijepoengeproduksjovnesne bieji 2017. Gosse studijepoengeproduksjovne fååtese akten jaepien, dellie díhte vuesehte stuerebe kontinuiteete tjuara sjiddedh saemiengieeldh kuvsjefaalessassine universiteetine jih jolleskuvline.

1.7.8 Studijepoengeproduksjovne áarjelsäemien gielesne, Noerhte universiteete

Kuvsje/jaepie	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Áarjelsäemien aalkoelierehimmie		165	165						210	
Áarjelsäemien aalkoelierehimmie 2	75		105							150
Áarjelsäemien 1							15	75	60	
Áarjelsäemien 2		210					30	30		30
Áarjelsäemien giele jih lidteraturve				15						
Áarjelsäemien gieledaajroe	220			60						
Faagedidaktikh áarjelsäemien	55			10						
Áarjelsäemien praktikhkes tsiehkine (Säemien jilleskuvle)	50	90	185	45						240
Áarjelsäemien gaskefaaglissie (UiT)	135									
Áarjelsäemien állesth	535	465	455	130	0	0	45	105	270	420

Tabelle 14. Studijepoengeproduksjovne áarjelsäemien gielesne. Gaaltje: dbh.no

Tabelle 14 studijepoengeproduksjovnem åarjelsaemien gielesne vuesehte. Mijjieg vuejnebe produksjovne lij jiebne dej golme voestes jaepieb boelhken, ávtelen akte vueliedimmie sjædta, jih ij naan produksjovne ovrehte göökte jaepieb. Evtebe jaepien produksjovne vihth læssanamme, jih geatskeneminie dejtie bööremes jaepide luhkiejaepieboelhken aalkovisnie. Seamma tijjen studijepoengh ajve joekedamme naan gille almetjidie. Fåantoe man ávteste produksjovne ij leah stuerebe, lea åajvahkommes dan ávteste åarjelsaemien lohkehtæjjah jollebe ööhpehtimmesne fäätesieb. Hiven vuejneth studijepoengh leah vaaltasovveme åarjelsaemien aalkoelierehimmesne dej minngemes jaepieb, dan ávteste daate dâärrehtimmievåaromem vadta åarjelsaemiengielese 1 jih 2.

Jeerehtsh saemien studijepoengeproduksjovnen sisnjelen jollebe ööhpehtimmesne aktem jeatjah möönsterem vuesiehtieb goh vuesiehtimmien gaavhtan maadhlíerehimmesne. Dan ávteste dan joekoen vaenie saemienlohkehtæjjah universiteetin jih jolleskuville, ij maehtieb saemien gielekuvsjh jih studijeprogrammh institusjovnine faalehtidh fierhten jaepien. Tjuara gielekuvsjem faalehtidh gosse lohkehtæjjah gäävnesieb. Dan ávteste saemien gielestudeenth fer vaenie kontinuiteetem åadtjoeh, jih daamtaj ij maehtieb saemien gielelirehimmieb tjirrehtidh normeradamme tijjen, naakede mij joekoen näake gosse daajra jienebh saemienlohkehtæjjah daerpies.

Daamtaj saemien studijigujmie jih gielekuvsjigujmie nïerhkeme bielelen dan bijre beavneme guhkiem åvtelbodti, jih dan gaavhtan vaenebh maehtieb meatan årrohd.

Saemien jollebe ööhpehtimmie ij leah laaken mietie stuvresovveme naemhtie guktie saemien maadthööhpehtimmesne lea, amma saemieb reaktam utnieh saemienlïerehtæmman. Universiteeth jih jilleskuvh muenieb mah saemien studijh dah sijhtieb faalehtidh. Ij leah naan fåantoe jiehtedh FoU-suerkie ij sijhth saemien gielestudijh faalehtidh, men dan ávteste lohkehtæjjah fäätesieb dïhte aktem buerebe studijefaalesssem saemien gielide heerredieb.

1.8 Konklusjovne

Daennie tjaalegisnie libie vuartasjamme dam kvantitatjive evtiedimmieb saemien gielestie byjjes ööhpehtimmesne, maanagierteste jollebe ööhpehtæmman. Mijjieg libie vuartasjamme man gellie maanagierth mah saemien gielefaalenasseb vedtieb, jih man gellie maanah mah daam faalenasseb dâastoeb. Låhkoe maanijste mah saemien gielefaalenasseb åadtjoeh lea naa jiebne orreme. Man gellie maanagierth mah gielefaalenasseb vedtieb lea aaj naa jiebne, men ånnetji vilhkestamme saemien goevtesi jih saemien gielefaalenassen vööste. Men låhkoe saemien maanagierteste lea ånnetji vaananamme.

Maadthsuvlesne vuejnebe learohkelâhkoe saemien gielesne læssanamme, jih jienebh dejstie saemienlïerehimmieb mubpiengielen learoesojkesjen mietie utnieh. Bielelen skuvlejaepie 2005-06 ij leah gäässie gäennah dan gellie learohkh Nöörjesne orreme mah saemienlïerehimmieb åadtjoeh maadthsuvlesne goh daan biejjien.

Jåarhkelierehimmesne aaj learohkelâhkoe læssanamme doh minngemes luhkie jaepieb, jih sagke jienebh jáarhkesuvlesne saemienlïerehimmieb vaeltieb goh luhkie jaepien gietjeste.

Jollebe ööhpehtimmesne dah taallh eah leah dan tjielke. Dah leah jeerehtamme goh sinusegäevieb, gusnie stoerre lissiehtimmie orreme, jih dan mænngan vihth våålese jáhteme. Dïhte stoerre haesteme dovne maanagiertese jih jollebe ööhpehtæmman lea ij leah nuekies saemien gielefaalenassh. Gellie jaepieb mijjieg vuejnebe faalenasse dïhte mij muana man gellie mah saemien gielefaalenassh maanagiertefaalesssem åadtjoeh, jallh saemien studijefaalesssem tjirrehtieb universiteetin jih jilleskuville. Jih fåantoe lea doh saemien faalenassh daejnie suerkine eah leah viliestimmieb reaktine åadtjeme, guktie leah skuvlese Maadhlíerehimmesne saemien learohkh aktem sjiere reaktam saemienlïerehtæmman utnieh, men ij dam seamma nænnoes reaktavaarjelimmieb utnieh maanagiertesne jih jollebe ööhpehtimmesne. Sæjhta dam dan ávteste loetedh jis jienebh saemien gielefaalenassh maanagiertefaalesssem tseegkie, jih jienebh kuvsjh jih studijeprogrammh jollebe ööhpehtimmesne. Daesnie eevre vihkeles jienebh saamastallije lohkehtæjjah ööhpehtimmieb vaeltieb, jih dellie daerpies strategieb jih ulmiestuvreldh dâärrehtimmiefokusem tjirrehtidh.

1.9 Juvnehimmieb

- Maanagiertelaake byöroe nænnoesåbpoe reaktah saemien gielese vedtedh, guktie lea skuvlesne.
- Byöroe kapasiteetem saemien maajh-ööhpehtimmesne nænnoestidh guktie jienebh learohkh maehtieb saemien gielefaalenasseb voestesgjeline veeljedh, aaj goh maajhööhpehtimmie.
- Juktie hoksedh jienebh learohkh saemien gielelïerehimmieb vaeltieb jih höoptedh learohkh gielelïerehimmie orrijieb, tjuara sjiere.ped.-faalenasseb nænnoestidh learohkidie saemien gielefaalenasseb lïerehimmesne.
- Jollebe ööhpehtimmesne byöroe saemien studijefaalesssem bijre bievnedh varke, jis barkoe-faamoen gaavhtan ij gääredh faalenasseb faalehtidh fierhten jaepien, guktie kandidaath maehtieb sijjen ööhpehtimmieb soejkesjih jih dam iemie studijeprogresjovnine tjirrehtidh.
- Byöroe guhkiebasse strategijine årrohd reaktine viliestidh studeenth

reaktah utnieh saemiengieleldh jollebe
ööhpehtimmiefaalenassese.

- Daerpiesvoeten mietie saemien gielemahtose
jollebe daltesisnie tjuara studijepoenge-
produksjovnem saemien gieline, joekoen
julevsäemien jih åarjelsäemien gielesne lissiehtidh.
- Byörue aalkoekuvsjh saemien gieline
mah studijepoengh vedtieh, eantan vielie
faalehtidh juktie kandidaath dåärrehtidh
jollebe saemien gielestudijidie jih saemien
lohkehtæjjaööhpehtimmide.

Referaansh

- Aarseth, Bjørn (2005): «Samenes stilling i norsk skoleverk», i: *Samisk skolehistorie 1 (red.)*, Davvi Girji, 2005. Kárášjohka
- Broderstad, Ann Ragnhild og Kjetil Sørli (2012): «Bo- og flyttetrender i norsk-samiske kommuner gjennom 40 år i relasjon til sysselsetting», i: *Samiske tall forteller 5 (red.)*. Sámi allaskuvla. Guovdageaidnu
- Granseth, Tom (2015): «Gjennomstrømming i videregående opplæring», i: *Samiske tall forteller 8 (red.)*. Sámi allaskuvla. Guovdageaidnu
- Johansen, Kevin (2017): «Samisk som andrespråk», i: *Samiske tall forteller 10 (red.)*. Sámi allaskuvla. Guovdageaidnu
- Johansen, Kevin (2018): «Studiepoengproduksjon i samisk», i: *Samiske tall forteller 11 (red.)*. Sámi allaskuvla. Guovdageaidnu
- Johansen, Kevin (2020): «Samisk språktildel i barnehagen», i: *Samiske tall forteller 13 (red.)*. Sámi allaskuvla. Guovdageaidnu
- Johansen, Kevin (2021): «Sametingets valgmannstall – noen utviklingstrekk», i: *Samiske tall forteller 14 (red.)*. Sámi allaskuvla. Guovdageaidnu
- Kunnskapsdepartementet (2023). *Samisk språk, kultur og samfunnsliv - Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning* (Meld.St. 13, (2022-2023)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-13-20222023/id2967904/>
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2019). *Samisk språk, kultur og samfunnsliv* (Meld.St. 31 (2018-2019)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-31-20182019/id2660993/>
- Opplæringslova. (1998). Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (LOV-1998-07-17-61). Hentet fra <https://lovdata.no/lov/1998-07-17-61>
- Rammeplan for barnehagen*, 1996
- Rasmussen, Torkel: «Samisk språk i grunnskolen og vidaregående opplæring», i: *Samiske tall forteller 8*, 2015. Sámi allaskuvla
- Saemiedigkien jaepiebjevnese, 2021
- Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport til Stortingets presidentskap 01.06.2023
-grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Dokument 19 (2022-2023)
- «Stadig flere elever vil lese samisk», i: nrk.no, 2.5.2022
- Storjord, Marianne (2005): «Samiske barnehagers historie i Norge». Norsk senter for barnehageforskning
- Storjord, Marianne (2009): «Samiske barnehagers historie», i: *Samisk skolehistorie 3*, Davvi Girji. Kárášjohka
- Todal, Jon (2009): «Samisk språk i barnehage og skule», i: *Samiske tall forteller 2 (red.)*. Sámi allaskuvla. Guovdageaidnu
- «Wexelsensplakaten»; Instruks angaaende brugen af lappisk og kvænsk som hjælpesprog ved undervisningen i folkeskolen, hvor dette af kirkedepartementet er tilladt i henhold til landsskolelovens § 73, 2 led. 18. april 1898. www.norgeshistorie.no